

Als je een datum prikt voor een excursie, moet je maar afwachten hoe het uitpakt. Wij hadden echter geluk. Fantastisch weer en uitstekende begeleiders. Op 15 mei 2004 ging de Moeraswerkgroep naar het Witterveld, een hoogveengebied onder de rook van Assen. Onder leiding van een bezielde Martin Verhagen en met hulp van fotograaf (en kenner van het gebied bij uitstek) Geert de Vries hebben we genoten van de rondgang en de bijbehorende verhalen over het gebied. Na afloop kan ik niet anders concluderen dan dat Martin Verhagen goed werk heeft geleverd bij het behoud van dit unieke terrein.

MOERASWERKGROEP IN HET ZONNETJE

De redactie van *Natura* wil haar lezers graag op de hoogte houden van de activiteiten van de diverse KNNV-werkgroepen. Ditmaal staat de Moeraswerkgroep in de schijnwerpers. Meer informatie over deze werkgroep kunt u vinden op de website www.knnv.nl/moeraswg

Uniek hoogveengebied onder de rook van Assen

Met de KNNV-Moeraswerkgroep naar het Witterveld

SCHIETTERREIN

Rond 1880 was de Koninklijke Landmacht op zoek naar een bruikbaar schietterrein in het noorden van het land. De gemeente Assen had in die tijd al enkele kazernes binnen haar grenzen. De gedachte om Defensie een terrein aan te bieden sprak het gemeentebestuur wel aan. In die tijd was er nog voldoende woeste grond in de omgeving. Het oog viel op het Witterveld. Dat was toch niet erg bruikbaar voor turfwinning omdat het veenpakket, op enkele kleine delen na, te klein was. Dus werd besloten een groot gebied van pakweg 500 hectare aan te kopen en dat 'eeuwigdurend' te verhuren aan het Ministerie van Defensie. Voor beide partijen een goede overeenkomst, zo zou later blijken. Het belangrijkste gevolg van deze beslissing was dat het gebied nu met rust gelaten zou worden en tot verboden gebied is verklaard. Er kwamen schietbanen en er is wat geoefend, in het begin ook met groter geschut. Voor en in de Tweede Wereldoorlog zijn er schuttersputjes gegraven en loopgraven aangelegd om te oefenen. In de oorlog is een tankgracht gegraven (wat die moest tegenhouden zal nooit duidelijk worden.) Hier en daar is nog een eendagsputje veen gestoken, maar in het algemeen waren er weinig activiteiten.

JACHTTERREIN

Ooit is het Witterveld een paradijs geweest voor jagers. Op veel plaatsen stonden jachtstoelen en alles leek te mogen. De jachtstoelen zijn inmiddels verwijderd. De jacht is nu sterk aan banden gelegd en beperkt tot een vastomlijnde beheersjacht

met een aanspreekbare verantwoordelijke persoon.

De komst van het TT-circuit bracht veel geluidsoverlast. Kleine delen van het terrein zijn tijdelijk gebruikt als parkeerplaats tijdens de jaarlijkse races. Dit was in strijd met het gewenste beheer. Dit eigenlijk tot ongenoegen van de beheerder. Die situatie is teruggedraaid. Wel worden er tijdens de TT nog altijd enkele parkeerplaatsen gebruikt aan de rand van het Witterveld. Het ziet er naar uit dat ook die binnenkort zullen worden opgeheven.

Er is verder sprake van geweest het terrein in te richten als oefenterrein voor pantser- en infanterie-oefeningen. Dit zou vanuit het oogpunt van natuurbescherming desastreus zijn geweest. Door het Witterveld aan te wijzen als habitatgebied, is deze bedreiging gelukkig afgewend. Aan de andere zijde van het TT-circuit wordt nu een groot oefenterrein ingericht.

TERREINTYPEN

Het Witterveld bestaat momenteel uit een aantal terreintypen. Volgens het *Beheersplan Witterveld 1998-2003* van de Grontmij komt het neer op 10 ha open water in de vorm van kleine meren. Er is circa 21 ha ven en moeras (hoogveen), ongeveer 130 ha heide op veen en 230 ha heide op zand, 35 ha grasland en tot slot nog 70 ha bos. De voormalige boekweitakertjes waren op veel plaatsen nog goed herkenbaar. Vanaf 1984 is bosvorming tegengegaan en er zijn enkele delen geplagd. Terwille van het onderhoud lopen er schapen en runderen.

PINGO

Het gebied bevat een enkele pingo. Een pingo is een overblijfsel van een ijslens die in het landschap is achtergebleven na de laatste ijstijd. Het zijn meestal duidelijk herkenbare ronde kommen in het veld die zich vulden met water. De pingo die wij bezochten heeft een doorsnede van vierhonderd meter en is zo'n vier meter diep. Dat laatste is nauwelijks te merken, omdat hij bijna volledig is dichtgegroeid. Hoewel, 's nachts moet je er maar niet rondlopen want echt betrouwbaar is het gebied niet. Op verschillende plaatsen kun je nog aardig diep in de prut zakken, zo hebben we aan den lijve ondervonden. Het wateroppervlak is in pakweg twintig jaar toegenomen van 2,5 hectare tot 10,7 hectare nu. Dit is te merken aan de meertjes en de vennen, maar ook aan het natter worden van de heide en hoogveendelen. Toch zag het Witterveld er van een afstand heel droog uit door de in deze tijd nog geel uitziende bulten pijpenstrootje, maar daartussen is het mooie van het Witterveld verborgen: de vele soorten veenmossen.

BULTEN EN SLENKEN

Het Witterveld onderscheidt zich van het vijf kilometer verder gelegen Fochteloërveen doordat het min of meer een kom is met wat hogere randen en enkele hogere percelen met bos. Het grote voordeel is dat het water jarenlang goed werd vastgehouden, waardoor er een natte heidevegetatie ontstond met veel bulten en slenken. In de slenken groeit nog altijd een veelheid aan veenmossoorten. In het terrein hebben twee kleine veenstroompjes gelopen, die

In het Witterveld kun je pingo's aantreffen, ronde kommen die zich vullen met water.
ALLE FOTO'S: ANDRÉ HOSPERS.

Boven: *Sphagnum rubellum* ofwel rood veenmos. De KNNV-Moeraswerkgroep verkende het Witterveen bij Assen en vond vijf verschillende veenmossoorten.

nu nog herkenbaar aanwezig zijn.

Het aanleggen van de tankgracht heeft de waterhuishouding helaas danig verstoord. De tankgracht was namelijk aangesloten op het slotenstelsel van het landbouwgebied in de omgeving. Het water stroomde dus vrij gemakkelijk weg. Dat is pas in 1984 veranderd. Door de publicatie van BAAIJENS *et al.* (1982) ontstond het inzicht dat we hier te maken hadden met een uniek natuurgebied, waard om beter te conserveren. Dit is uiteindelijk uitgemond in de aanwijzing als habitatgebied.

VERNATTEN

Het beheer van het terrein was in die tijd in handen gekomen van Martin Verhagen, destijds het adjunct-hoofd plantsoenen-dienst van de gemeente Assen. Door zijn interesse in het gebied werd het beheer gericht op vernatting en het zoveel mogelijk vasthouden van het hemelwater. De tankgracht werd op verschillende plaatsen afgedamd en de verbindingen naar de omliggende sloten werden voorzien van een waterpeilbeheer. Het gevolg is duidelijk zichtbaar.

De waterstand is nu circa vijftig centimeter hoger dan twintig jaar geleden, aldus Martin Verhagen. Op het eerste gezicht lijkt het terrein dor en droog, door de hoeveelheid pijpenstrootje, maar bij het lopen merk je dat tussen de bulten overal water staat en je eigenlijk over een veenmostapijt loopt. Het mooie daarvan is dat het terrein hierdoor een heel 'natuurlijke' indruk maakt.

PLANTENLIJST

Volgens het eerdergenoemde rapport van de Grontmij zouden wij hoogveenbultengemeenschappen aantreffen, met in het bijzonder de associatie van gewone dopheide en veenmos. Vrijwel alle aangegeven soorten hebben we gevonden: hoogveenmos (*Sphagnum magellanicum*), wrattig veenmos (*S. papillosum*), rood veenmos (*S. rubellum*), kussentjesveenmos (*S. compactum*) en week veenmos (*S. molle*). In de echte natte delen en oude veenputje vonden we, zoals te verwachten waterveenmos (*S. cuspidatum*). Dit veenmos groeit overigens ook overvloedig in het Fochteloërveen. Ook zagen we veel eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*), lavendelheide (*Andromeda polifolia*), kleine veenbes (*Oxycoccus palustris*) en snavelzegge (*Carex rostrata*). Op de dichtgeschoven delen van de tankgracht kwam veel kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*) voor.

De drogere delen kenmerken zich door veel berken en zomereiken. In het noordelijke deel is de ondergrond mineraalrijker. Daar troffen we bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*) en klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) in redelijke hoeveelheden. Het gentiaanblauwtje hebben we niet gezien, wel het heideblauwtje.

LIBELLENLIJST

Dankzij het vlindernet (en het libellenboek) hebben we de volgende libellen en waterjuffers kunnen determineren: noordse witsnuitlibel, venwitsnuitlibel (ook eerder aangetroffen in het Fochteloërveen), smaragdlibel, watersnuffel, lantaarntje, variabele waterjuffer, gewone pantserjuffer en vuurjuffer. Van de vogels hebben we de volgende soorten gehoord of gezien fitis, tijtjaf, grasmus, winterkoning, koekoek, graspieper, grote bonte specht, buizerd, boomvalk, kokmeeuw en kuifeend.

TOEKOMSTPLANNEN

De gemeente Assen onderzoekt de mogelijkheid het beheer van het gebied over te dragen aan de Stichting Het Drentse Landschap. Dat heeft meer ervaring in het beheer van dit soort bijzondere gebieden en kan de continuïteit van het beheer beter waarborgen. Het kan er ook voor zorgen dat het Witterveld op den duur kan aansluiten aan de eigen terreinen in de omgeving (Hogersmilde) en die van Natuurmonumenten (Fochteloërveen) en Staatsbosbeheer.

De aankoop van de geplande bufferzones met de omgeving zal beslist helpen de bijzondere hydrologische omstandigheden beter te benutten. De aanleg van het Eenheidsoefenterrein De Haar helpt ook om een verbinding te krijgen met natuurgebieden in het zuidoosten. Dit oefenterrein wordt ingericht voor de Luchtmobiele Brigade. Het grote voordeel hiervan is dat de belasting voor het terrein minder zwaar zal zijn dan eerst werd aangenomen (oefenterrein voor tanks). Dat betekent dat het Witterveld bij een voortzetting van het ingezette beheer een mooie toekomst tegemoet zal gaan, waarbij het unieke karakter nog beter tot zijn recht zal komen.

Kai Waterreus is secretaris van de Moeraswerkgroep van de KNNV.

Literatuur

BAAIJENS, G.J., BARKMAN, J.J. & CASPARIE, W.A. (1982). *Het Witterveld bij Assen: een schets van de natuurlijke gesteldheid en een evaluatie van de gevolgen van intensivering van het militair gebruik*. [s.n.]: Leersum [etc.].

Boven: venwitsnuitlibel. Onder: heikikker. ALLE FOTO'S: ANDRÉ HOSPERS.

Onder: *Sphagnum fimbriatum* ofwel gewimperd veenmos.

